

Tomaz Pavšič

KAKO JE MOGOČE

biti Slovenec
brez tretje razsežnosti?

V Javorškovi refleksivno izpovedni knjigi, ki je nastala ob njegovi osebni tragediji, se razodeva velikanski napor, priti do dna vprašanju, kdo in kaj smo Slovenci. Knjiga *Kako je mogoče* bravca privlači posebno zaradi dokaj izvirnega odkrivanja in nizanja slovenskih narodnih, moralnih, političnih ter bivanjskih problemov in pa zaradi pisateljevega bistrega opazovanja slovenske "pojavnosti" nasploh in intelektualcev še posebej. Žal pa to delo bravca premalo pretrese v svojem prvotnem namenu (tega predpostavljam): na umetniški način izraziti krik ranjene očetovske ljubezni; knjiga namreč izpolnjuje predvsem svojo dodatno funkcijo (ki nekako postane glavna): ponuditi slovenskemu intelektualcu žlahtno kramljanje in svojo izključno resnico o slovenstvu, o vprašanju, s katerim se nekateri iskreno mučijo in ga skušajo reševati tudi za ceno žrtev, a je drugim večkrat samo snobizem.

Javorškov samogovor je vzbudil precej zanimanja, to potrjuje tudi takojšnja razprodaja knjige. Mene je predvsem zanimalo (in tudi prizadelo) pisanje o OF oziroma o krščanski skupini v njej ter o Edvardu Kocbeku.

"Tisti, ki so bili politično nadarjeni ali spretni ali pa so se pravočasno izučili, so Kocbeka hitro zapustili in odšli. Večidel v partijo. A kljub temu so skoraj vsi odnesli s seboj "neizbrisno znamenje krstjana", ki se kot dolg in nadležen rep vleče skozi vse njihove biografije - do današnjega dne. A drugi? In tako dalje in tako dalje. Prava groza."

Kako je mogoče, str. 21

Zamislil sem se ob tem citatu, ki precej jasno razkriva gledanje avtorja na ocfarsko krščanstvo in hkrati tudi podaja neko objektivno zgodovinsko stanje, katerega pa je mogoče tolmačiti na dva različna načina. Kar v prvi sapi moram priznati, da me vznemirja, zakaj je bilo treba biti "politično nadarjen ali spreten", da si zapustil Kocbeka; zakaj se je bilo treba "pravočasno izučiti", da si potem odšel - v partijo! Ali je bilo vse to skladno z osebno moralo, etiko in tako dalje, ali pa je bilo le beg zaradi vamosti, beg zaradi odpustljivega človeškega oportunitizma?

Javorškov zaključek je v glavnem tale: Osvobodilna fronta bi se bila lahko ali pa še bolje - razvila brez Kocbeka; krščanska skupina v njej je imela le dvomljivo (namišljeno) vlogo. Pisatelj zavrača Kocbekovo tolmačenje OF; celo njegovo partizansko literaturo (Tovarišija, Listina), ki jo sicer visoko oceni, nekoliko

v zadregi imenuje "zavajanje", v pijanosti pa zanjo celo najde izraz "kamuflača".

Ko se je OF spočela, sem bil star deset let. O njej so nam razlagali na mitingih med vojsko in tudi še po osvoboditvi. Kljub vsemu temu, kar se danes o njej piše v časnikih in govori na simpozijih, mi najbrž nikoli ne bo znano vse njeno zakulisje. Na OF pač gledam s svojimi današnjimi očmi. Verjetno nisem politično nadarjen ali spreten, ker nisem odšel v partijo. Vendar, OF je zame nekaj velikega in odrešujočega, kakor hkrati tudi rad priznam partiji, da je znala organizirati borbene sile slovenskega naroda in ne le komunistov, ki jih tedaj menda ni bilo veliko. Koalicija, ki je sprva zelo vidno označevala OF, je znamenje velike širine, ki so jo bili sposobni eni in drugi. Politično gledano, tudi ni važno, če so tako taktiko zahtevale tedanje slovenske razmere; važnejše je to, da so sprejeli odgovornost in pripravljenost na žrtve vsi, ki so želeli svoj narod osvoboditi in mu pripraviti možnost za pravičnejšo družbeno ureditev ter seveda niso imeli namena drug drugega izigrati. Ko se danes razpravlja o SZDL kot o nekakšni naslednici OF, se o OF marsikdaj govori zelo previdno. Marsikoga namreč zbode izraz "koalicija" zaradi svojega meščansko stranskarskega zvena, še bolj pa se bo ta in ta razhudil, če bi kdo ponujal koalicijo danes, o čemer tudi sam sodim, da bi bilo nesmiselno in preživelo.

V govorih naših vodilnih mož o OF mnogokrat najdem besede in ton, ki je sila poučen; najprej slavošpev OF kot organizaciji, ki je na pobudo KPS zbral okrog sebe razen komunistov še krščanske socialiste, sokole ter nekaj drugih manjših skupin; poudarjena je različenost in raznarodnost ustanovnih skupin, kar je vsekakor zanimivo, danes, v času dialoga pa še bolj; a kmalu še isti govornik dvigne prst, češ da so na delu temne sile, ki hočejo pretiravati pomen drugih skupin v OF in tako zmanjšati pomen partije. Ne trdim, da tudi tega ni, vendar smo kaj kmalu na spolzkih tleh ... Partija je morala med bojem svojim nasprotnikom (ki so bili objektivno tudi sovražniki osvobojujočega se slovenskega ljudstva) dokazovati (za to se ji seveda ni bilo treba posebno truditi), da je ljudstvo z njo in da je OF enotna organizacija, medtem ko je bila za belogardizem in okupatorjevo propagando samo kamuflača KPS. Tako ni bilo nikoli dobro preveč poudarjati vrednote koalicije, saj se na obeh straneh ponujajo aluzije in asociacije, ki so znane vsem partnerjem.

No, in zdaj na vse to še Jože Javoršek, ki Kocbekovo partizansko literaturo imenuje "kamuflača", čeprav seveda z drugačnega gledišča in v drugačnem pomenu. Enostavno opravi tudi s krščansko skupino, ki mu je nekaj nepotreben balašt. Njeni privrženci so bele vrane, skakači, čudaki, lutke ... Toda, če so "prenekaterega krščanskega socialista partizanski komandanti kratko malo pobili", ali je tega kriv Kocbek, katerega "izvršniška dejavnost je bila stalno pod kontrolo Cerkaja"?

Marsikaj tragičnega je v vsem tem, toda če je šel Javoršek v analizo, zakaj se

je toliko ustavljal ob Kocbeku in zakaj nam ni privoščil še nekaj strani branja in nam razkril še to, česar se baje ni upal Kocbek? Tudi Javoršek nam samo namigne "o težki moralni situaciji, v kateri so živeli med vojsko vsi njegovi (Kocbekovi) sodelavci in privrženci" (203). Mar nam bi Javoršek kaj povedal o tragedijah, "ki so stopale novim tragedijam na pete". Če že imamo krivca (to naj bi bil Kocbek, ki je zapeljal ljudi in jih zapustil v nevarnosti), potem naj porota razišče vse do konca! Javoršek prav tako trdo prijemlje Kocbeka, ker je tako rekoč zavedel trume svojih privržencev (tudi njega samega), kakor so ga prijemali klerikalci, češ da je nasedel komunistom. Kot da si Javoršek ne upa z besedo prav na dan, govori o koaliciji:

"Ne vem, ali je bilo treba gojiti koalicijo fronte ali ne, včasih so govorili, da je nujno potrebna in da je žrtvovanje za to koalicijo politična nujnost, mi, mladi don Kihoti, smo s slepo vnemo šli na delo in v brezmejno nevarnosti, a zmeraj, kadarkoli je koalicija postala kaj več kot deklarativnost ali propagandni aparat, so komunisti "skočili pokonci" in preprečili, da bi se v notranjosti fronte izoblikovala še ena organizirana skupina, ter zaradi svoje organiziranosti razbila enotnost osvobodilnega gibanja." (204)

Največji greh Kocbeka in krščanske skupine je za Javorška njuna neučinkovitost. Mogoče je v političnih zadevah neučinkovitost res napaka, saj tu predvsem velja pravica močnejšega, ni pa tako, če gledamo z moralnega stališča. Sicer pa je učinkovitost krščanske skupine vsaj posredno izkoristila OF, ki se je lahko polnoveljavno predstavila kot veliki skupni imenovalac najboljših teženj slovenskega delovnega ljudstva. Če bi se bila OF predstavljala kot izključno komunistična organizacija, bi ji verjetno ne bilo tako lahko prepričati krščansko (katoliško) mislečih slovenskih ljudi. Tako je torej krščanska skupina svojo učinkovitost dala na razpolago skupni stvari. Javoršek se je, kot je videti, zaradi neučinkovitosti aktivistov krščanske skupine dokončno rešil Kocbekovega vpliva in ima za ozdravljene tiste, ki so našli pot v partijo, kajti druga pot je bila samo navzdol, v zločin. Javoršek vidi samo partijo in klerikalizem, tretja možnost mu je neznana. Tako je podoba slovenstva okmil za eno razsežnost, čeprav ta razsežnost morda res predstavlja krizo, toda tudi ta je avtentična in se stalno pojavlja ter je celo graditeljska. Kocbek je zanj prevodnik, katalizator, kar bi v nekem smislu bilo lahko tudi pohvalno ingenierno, toda Javoršek rabi te besede v slabem pomenu. Ko ob koncu odlomka Kocbeka imenuje očeta visokih spoznanj in hkrati očeta duhovnih invalidov, patrona notranjih emigrantov, svetnika protestantovskega larpurlartizma ter zaključí: "In najbolj zgovorno (. . .) je dejstvo, da sta dve njegovi pošasti - Scila in Karibda - cerkev in partija, dosegli svoje očiščenje in pomlajenje - brez njega," mu moram reči - ne! Ne cerkev in ne partija se ne bi bili spremenili in pomladili, če ne bi bilo takih "prevodnikov" in "katalizatorjev", kot je bil Edvard Kocbek.

Teh nekaj vrstic sem napisal zato, ker se nikakor ne morem strinjati z Javor-

škovo interpretacijo OF in s tako čudno obsodbo Edvarda Kocbeka. Mnogo večji sta obupanost in resignacija Jožeta Javorška, kakor pa je Kocbekova krivda donkihotskega zapeljevalca slovenskih intelektualcev.

Prav to, kar so nekoliko idealistično hoteli ustvariti v okviru OF (in se jim je več ali manj tudi posrečilo), bi morali na časovno in družbeno adekvaten način doseči tudi v naši slovenski SZDL. Seveda, sedaj ne pride več v poštev koalicija v meščansko strankarskem smislu, pač pa bi morali ustvariti možnost, da zreli ljudje brez političnih monopolov lahko ob čimširši demokraciji samoupravljavsko sodelujejo v vseh zadevah, ne da bi bil kdorkoli prikrajšan zaradi svojih nazorov.

To pa je tretja razsežnost, ki je Javoršek noče ali ne more videti.

o

